

## † ΚΑΡΟΛΟΣ ΚΡΟΥΜΒΑΧΕΡ

Ἐπὶ τῷ θλιβεῷ θανάτῳ τοῦ Καρόλου Κρουμβάχερ, συμβάντι ἐν Μονάχῳ τῇ 30 Νοεμβρίου 1909, ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ Ἔστει τῆς 1 Δεκεμβρίου τὴν ἐπομένην νεκρολογίαν, ἣν θεωροῦμεν σκόπιμον νάνα-  
τυπώσωμεν καὶ ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Νέου Ἑλληνο-  
μνήμονος, ὅστις θεωρεῖ ἑαυτὸν ἀπορφανιζόμενον διὰ τοῦ θανάτου τοῦ  
ἐκκρίτου συναδέλφου.

Ἄ Τώρα πλέον, ὅτε ἡ πάτριος βαυαρικὴ γῆ θὰ καλύψῃ τὸν νεκρὸν  
του, δυνάμεθα νὰ ἐπισκοπήσωμεν ψυχρῶς τὸ ἔργον τοῦ ἀνδρός, οὐ  
εἴπερ τινὸς καὶ ἄλλου ἢ θέρημ τῆς συζητήσεως ἐπ' ἐσχάτων διέστρεψε  
παρ' ἡμῖν τελείως τὴν μορφήν. Καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι  
πράγματι ἡ ψυχρὰ ἐπισκόπησις τοῦ ἔργου τούτου θὰ δείξῃ, ὅτι τὸν  
νεοσκαφῆ τάφον δὲν θὰ περιχορεύωσιν αἱ Ἑρινύες, ἀλλὰ θὰ περι-  
φρουρῶσιν αἱ σκιαί τοῦ Βυζαντίου ἐκείνου, εἰς ὃ, προώρως ἐν ἡλικίᾳ  
μόνον πενήντηκα καὶ τριῶν ἐτῶν θανάτων, ἐπιβάλετο ἐπὶ εἰκοσιπέντε  
ὄλα ἔτη νὰ ἐπαναδώσῃ τὸν βασιλεῖον θρόνον ἀντὶ τῶν κολάφων, οὓς  
ἐπὶ αἰῶνας μακροῦς κατέφερε κατ' αὐτοῦ ἡ ἄδικος Ἑσπερία.

Ἐ Δὲν εἶνε κενὸν φάντασμα, δὲν εἶνε νεκρὰ λέξις, ἀλλ' ἱστορικὰ βίου  
μεγαλοπρεποῦς, πολυκλάδου καὶ μεστοῦ περιπετειῶν ἢ εἰς ἡμᾶς προ-  
κειμένη κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς αἰῶνας. Ἡ γλωσσικὴ, λογοτεχνικὴ  
καὶ καλλιτεχνικὴ, ἡ θρησκευτικὴ, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ὑπαρξίς τῶν  
εἰς τὴν βυζαντιακὴν ὀλομέλειαν εἰςρευσάντων λαῶν ἀπὸ τῆς παρα-  
κμῆς τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν προθύρων τῶν νέων χρόνων ἀποτελεῖ  
πεδῖον ἐρεῦνης, προωρισμένον τελείως νὰ πληρώσῃ ἰδίαν μάθησιν,  
ἔχουσιν ὄλα τὰ προσόντα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἐπιφυλάσσεται μέγα μέλ-  
λον· φαίνεται δὲ, ὅτι ἦλθεν ὁ χρόνος τῆς ῥητῆς καὶ ἐπισήμου καθιδρύ-  
σεως τοῦ νέου τούτου τμήματος τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπι-  
στημῶν. Ἐκ τῶν προτέρων, πολλάκις ἀσαφῶν καὶ ἀσυναρτήτων  
προσπαθειῶν, αἰτίνες καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἀπηυθύνοντο εἰς τὴν  
διάγνωσιν τῶν μέσων αἰῶνων τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἀρχεται μορ-  
φουμένη ἡ βυζαντιολογία ὡς νέα ἐπιστήμη, ἀνεξάρτητος καὶ  
ἐπὶ ἰδίων βάσεων στηριζομένη. Ἡ δὲ συντελουμένη πρόοδος δὲν εἶνε  
ἀποχωρισμὸς προερχόμενος ἐκ λόγων προσωπικῶν, ἀλλ' ἡ ἀναγκαία

συνείπεια επιστημονικῆς ἐξελιζέως ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐνεργουμένης. Ἡ βυζαντιολογία δὲν εἶνε τὸ προῖόν νοσηρᾶς διασπάσεως, ἀλλὰ νέος ὄργανισμός, προερχόμενος ἐκ μικρῶν μερῶν τὸ πρότερον διεσπασμένων καὶ διὰ τοῦτο πολλὰκις ὠχρῶν. Πᾶση δυνάμει πρέπει νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν αὐτοτελῆ σημασίαν τῆς μαθήσεως ταύτης, ἐπειδὴ μετὰ πολλῆς ἀληθῶς δυσκολίας ἀποτινάσσουσιν οἱ πλείστοι τὴν βαθιῶς ἐρριζωμένην πλάνην, ὅτι πᾶν τὸ βυζαντιακὸν εἶνε ἄξιον προσοχῆς μόνον καθ' ὅσον ἔχει σχέσεις πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχιότητα ἢ πρὸς οἰονδήποτε ἄλλον κλάδον καὶ χρησιμεύει πρὸς διαφώτισιν αὐτῶν ».

Ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις τοῦ Προλόγου, ὃν προέταξεν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέν Βυζαντιακὸν περιοδικὸν (Byzantinische Zeitschrift) ἐγκατοπτρίζεται τὸ πρόγραμμα τοῦ Κρουμβάχερ. Ἀπαρσιγκλίτως καὶ ἀληθῶς μετὰ τῆς ἀκάμπτου δραστηριότητος ἐκείνης, ἣν ἐπηγγέλετο εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ του, εἰργάσθη εἰπερ τις καὶ ἄλλος νάποδώσῃ εἰς τὰς βυζαντιακὰς μελέτας ἰδίαν ὑπαρξίν, ἰδίαν θέσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Τὸ Βυζαντιακὸν περιοδικὸν ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς τοιαύτης ἐνεργείας καὶ μετὰ τοῦ Κρουμβάχερ καὶ περὶ αὐτὸν ἐτάχθησαν πάντες οἱ ἐξ οἰαςδήποτε τῆς γῆς γωνίας διατρίβοντες περὶ τὸ παρελθὸν τῆς ὑπερχιλιετοῦς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης τῶν βυζαντιακῶν χρόνων, τῆς φιλολογίας, τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἱστορίας, τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης εἰσήχθη οὕτως ἡ μέθοδος, καὶ πάντες οἱ ἐρευνηταὶ ἐγίνωσκον, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Κρουμβάχερ διευθυνόμενον διεθνὲς ἐκεῖνο περιοδικὸν δὲν ἦτο μόνον ὄργανον ἐπικαίρου δημοσιεύσεως τῶν μελετῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ οὕτως εἰπεῖν τὸ γενικὸν ἐντευκτῆριον ἀπάντων τῶν ἐργαζομένων πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἐκ τῶν ἐσφαλμένων κρίσεων τοῦ παρελθόντος προπηλακισθείσης ἐπὶ μακρὸν τιμῆς τοῦ Βυζαντίου.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔπρεπε νὰ πράξῃ ἐπισήμως ἢ ἰδιωτικῶς πρώτη ἢ Ἑλλάς, κτύπησε νὰ κατορθώσῃ ὁ Βαυαρὸς καθηγητῆς, ζῶν ἐν εὐρυτέρῳ κέντρῳ· περὶ αὐτὸ ἠδύναντο πολὺ εὐχερέστερον ἢ ἐν τῇ μικρᾷ καὶ ἀπομεμακρυσμένῃ Ἑλλάδι νὰ συγκεντρωθῶσι τελεσφόρως καὶ αὐτοὶ οἱ διανοηθέντες νάναδειξωσιν ὡς κέντρον βυζαντιακῶν μελετῶν τὰς Ἀθήνας. Αὐτὸς ἐκεῖνος ἐδικαιολόγει τῷ 1892 ἐπὶ τῇ ἰδρύσει τοῦ Βυζαντιακοῦ περιοδικοῦ τὴν μετάθεσιν τοῦ κέντρον τῶν βυζαντιακῶν σπουδῶν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ Μόναχον γράφων· « Μετὰ διστα-

γμῶν ἀπεφάσισα τὴν πραγμάτωσιν σχεδίου, ὅπερ ἀνεκινεῖτο ἤδη καὶ πρότερον. Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις φίλου μου Σκυρ. Λάμπρου ἔμαθον, ὅτι πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐσκόπει νὰ ἰδρῦσῃ περιοδικὸν ἐπιγραφόμενον Βυζαντίς, ἐγκατέλιπε δὲ τὴν πρόθεσιν του, ἅτε μὴ δυνάμενος νὰ ὑπερνεκῆσῃ τὰς ὕλικὰς δυσκολίας. Καὶ λυποῦμαι μὲν ἐπὶ τῷ ναυαγίῳ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναγκάζομαι νὰ ἐκφράσω καὶ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ Ἑλλάς ὡς τοπικὴ βᾶσις τῆς εὐδοκιμήσεως καὶ τῆς δράσεως τοιοῦτου ὀργάνου θὰ ἦτο ὀλιγώτερον κατάλληλος τῆς Εὐρώπης.

Φθόνος οὐδεὶς. Τῆς ἐπιστήμης πατρίς εἶνε πᾶσα ἡ γῆ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ γράφων τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ φίλου συνερευνητοῦ πρῶτος αὐτός ἐχάρη ἐπὶ τῇ ἰδρῦσει καὶ τῇ λαμπρᾷ ἐπιτυχίᾳ τοῦ Βυζαντιακοῦ περιοδικοῦ, καὶ αὐτός ὁ Κρουμβάχερ ἀνταπέδωκε τὴν χαρὰν, ὅτε, περιτελλομένων ἐνιαυτῶν, εἶδεν ἰδρῦόμενον καὶ εὐδοκιμοῦντα ἐν Ἀθήναις τὸν Νέον Ἑλληνομνημονα καὶ προαγομένης καθ' ὅλου ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους τὰς βυζαντιακὰς ἐρεῦνας, εἰς αἷς ἄλλως ἤδη καὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βυζαντιακοῦ περιοδικοῦ εἶχε στρέψει τὴν προσοχὴν ἡ Ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἐταιρεία διὰ τοῦ Δελτίου αὐτῆς.

Ὅτι δὲ ὑπῆρξε διὰ τὴν βυζαντιολογίαν σύμπασαν τὸ Βυζαντικὸν περιοδικὸν τοῦ Κρουμβάχερ, τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι αὐτοτελοῦς ἀναδειξέως τῶν κατὰ τὸ Βυζάντιον συγγραφείσα Ἱστορία τῆς βυζαντιακῆς λογοτεχνίας, ἣτις ἀπέβη ἀφετηρία νέας ἀνερευνήσεως τῆς γραμματείας τῶν Βυζαντινῶν ὑπὸ μεθοδικὸν τύπον καὶ διὰ κριτικῆς καὶ δικαίας ἐξετάσεως τῶν λογοτεχνικῶν προϊόντων τῆς μακρᾶς μεσοχρονίου ἡμῶν περιόδου. Τῆς αὐτῆς δὲ κριτικῆς τὴν σφραγίδα φέρουσι καὶ ἅπασαι αἱ λοιπαὶ πολυπληθεῖς συγγραφαὶ τοῦ Κρουμβάχερ, αἵτινες οὐ μόνον καθ' ἑαυτὰς προήγαγον τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα τῆς μεθόδου, ἣν ὄφειλον νὰ κολουθήσωσιν οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί.

Οὐδ' ὀφείλομεν ταῦτα καὶ μόνον εἰς τὸν Κρουμβάχερ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως πολλαχῶς ὑπηρετήσῃ τὴν βυζαντιακὴν ἰδέαν, διὰ τοῦ φροντιστηρίου αὐτοῦ παρασκευάσας ἱεροφάντας τῶν βυζαντιακῶν σπουδῶν ἐν Γερμανίᾳ, Ῥωσίᾳ καὶ τοῖς κράτεσι τοῦ Αἴμου. Διὰ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ θίνοιχθῆ κενὸν αὐτόχρημα δυσαναπλήρωτον οὐ μόνον

νον ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καὶ τῇ ἀκαδημίᾳ τοῦ Μονάχου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ διεθνoῦς αὐτοῦ περιοδικoῦ, οὐ δὲν εἶνε ἀπίθανον νὰ κινδυνεύσῃ αὐτὴ ἢ ὑπαρξίει, καὶ ἐν αὐτῇ τέλος τῇ ἡγεσίᾳ τῶν βυζαντιακῶν σπουδῶν, ἧς εἶνε φόβος μὴ μετατεθῇ τὸ κέντρον εἰς σφαίρας ἄλλας, ὅπου δὲν θὰ κρατῇ ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Κρουμβάχερ.

Διότι πρέπει τέλος πρὸ τοῦ χείλους τοῦ ἀνοικτοῦ τάφου νὰ λείψῃ πᾶσα παραπλάνησι, ἣν ἐγέννησε παρ' ἡμῖν ἡ θερμότης τῆς συζητήσεως περὶ τῶν γλωσσικῶν αὐτοῦ θεωριῶν, πρὸς ἃς δὲν ἠδύναντο νὰ συμφωνήσωσι βεβαίως πάντες οἱ ἄλλως ἐκτιμῶντες αὐτὸν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν. Τὴν παραπλάνησιν ταύτην τῆς περὶ αὐτοῦ ὀρθῆς καὶ εὐγνώμονος περὶ αὐτοῦ γνώμης παρ' ἡμῖν ἐσπειρεν ἡ ἐσφαλμένη εἰς αὐτὸν ἀπόδοσις φράσεως περιλαμβανομένης ἐν τῇ μετὰ τῆς Ἱστορίας τῆς βυζαντιακῆς λογοτεχνίας συνεκδοθείσῃ βυζαντιακῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Gelzer. Παρασυρθέντες δὲ ὑπὸ τῶν ἀδικησάντων αὐτὸν ἐποτίσαμεν πικρίαν ἀντ' εὐγνωμοσύνης τὸν ἄνδρα, ὅστις ἠγάπησεν εἰλικρινῶς ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν πᾶν ὃ τι τὸ βυζαντιακὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν, καὶ ἠναγκάσαμεν αὐτὸν, ὑπεράμυνόμενον ἑαυτοῦ κατὰ τῶν ἀδίκων σπερμολογιῶν, νὰ ὑπομνήσῃ αὐτὸς ἀνθ' ἡμῶν καὶ ταῦτα·

α' Ἦτο ἄρα γε μισελληνισμὸς—διὰ νὰ ἀναφέρω ἐν μόνον ἀπὸ πολλὰ, —ὅταν εἰς τὰ 1897 περιέτρεχα ὀλόκληρον τὸ καλοκαίρι τὸ Μόναχον δίκην ἐπαίτου ὡς μέλος τοῦ ὑπὸ τοῦ βαρῶνου von Würzburg συσταθέντος κοιμητάτου ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τραυματιῶν καὶ κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος δυσθυμίαν ἐξετιθέμενη καθ' ἑκάστην εἰς τὸ νάκούω νέας ἀνοησίας, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ συλλέξω μερικοὺς ὀβολοὺς χάριν τοῦ ταμείου τῆς βοηθείας; . . . Ἐπρεπεν οἱ Ἕλληνες, ἀντὶ νὰ καταδιώκουν, νὰ διασύρουν καὶ νὰ διαβάλλουν τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ καταθλιπτικὸν βᾶρος προσωπικῶν περιστατικῶν, ἐν πολυχρονίῳ ἀγῶνι πρὸς ῥιζωμένας προλήψεις, πρὸς ἀκικιζομένην περιφρόνησιν καὶ προσβλητικoὺς χλευασμοὺς, ἀδιαφορῶν διὰ ὕλικὰ πλεονεκτήματα, ἀφιέρωσεν ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς του εἰς τὸν διαφωτισμὸν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τοῦ βυζαντιακοῦ καὶ τοῦ συγχρόνου ἑλληνισμοῦ, ἐπρεπε νὰ τοῦ ἐπιψηφίσουν σίτησιν εἰς τὸ πρυτανεῖον τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ».

Αἱ λέξεις αὗται εἶνε οἷοναί ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα, γραφὴν διὰ χεῖρὸς αὐτοῦ τοῦ Κρουμβάχερ, ἐν ἔτος πρὸ τοῦ μοιραίου αὐτοῦ θανάτου.